

PAGINA DOCTORANDULUI

Olga Aramă*

PRIMUL SFAT DOMNESC AL LUI BOGDAN AL III-LEA

The reign of Bogdan III, between the years 1504-1517, has so far not enjoyed an exhaustive treatment in Romanian historiography. The same can be said for many subjects during the reign of Bogdan III. The Hospodar Council during the reign of Bogdan III was treated in some studies, but many such elements were not fully understood. In this study we show that although historiography addressed the issue of the beginning of the reign of Bogdan III, the source on which these considerations were based is a late copy with many mistakes. In fact, since the end of the reign of Stephen the Great, the ground was being prepared for an organic transition from one reign to another, and the stability of the reign ensured by this transition was ensured by the unity of action between the Royal Council and Bogdan III.

Keywords: Bogdan al III, Stephen the Great, Hospodar Council, XVI Century.

În actul guvernării, după cum se știe, domnul totdeauna era secondat de către Sfatul domnesc. Importanța acestuia a fost deseori evocată atunci când s-a făcut analiza instituțiilor statului medieval - Țara Moldovei¹. Or, excepție nu a reprezentat nici perioada sfârșitului secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea. Pentru Țara Moldovei această perioadă corespunde, fără îndoială, cu domnia celui mai mare domn pe care l-a avut țara românească de la est de Carpați - Ștefan cel Mare. Dincolo de imensitatea materialului bibliografic de care s-a bucurat domnia lui Ștefan cel Mare, tot atât de curios este și dezinteresul istoriografiei românești față de tema sfetnicilor apropiați ai domniei din perioada conducerii lui Bogdan al III-lea (1504-1517)².

Aici trebuie să facem o remarcă esențială. În istoriografia românească de mai multă vreme s-a atras atenția asupra fenomenului asocierii la domnie ca element esențial al asigurării stabilității în sistemul politic atât al Țării Românești, cât și al

---

* **Olga Aramă**, doctorandă, Școala Doctorală Științe Umanistice, USM.

<https://doi.org/10.58187/rim.131-132.11>

¹ N. Stoicescu, *Sfatul domnesc și marii dregători din Țara Românească și Moldova sec. XIV-XVII*, București, Ed. Academiei, 1968.

² În general, cu unele excepții, tema Sfatului domnesc a fost neglijată în istoriografia românească alături de întreaga domnie a lui Bogdan al III-lea.

Moldovei³. Încă de la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare, Bogdan al III-lea a fost asociat la tron și apărea în documente cu titlul de voievod⁴. Acest aspect va reprezenta, așa cum vom vedea mai jos, unul din elementele cheie ale continuității domniei în Țara Moldovei și în perioada domniei lui Bogdan al III-lea, cel care va respecta principalele linii directorii ale politicii externe ale Moldovei promovate la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare. O garanție în respectarea aceleiași linii politice avea s-o reprezinte anume menținerea în Sfatul domnesc a principalilor colaboratori încă de la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare⁵.

Situația Țării Moldovei de la începutul domniei lui Bogdan al III-lea era destul de complicată. Moartea lui Ștefan cel Mare lăsa în urmă o problemă importantă pe plan extern – războiul cu Polonia pentru Pocuția. Marele Ducat al Lituaniei era practic pe aceeași linie politică alături de Polonia. Ungaria deși încerca să mențină o linie mediană în acel conflict, la acea oră era condusă și ea de către un Jagiellon. Iar domnul Țării Românești dorea să răzbune faptele lui Ștefan cel Mare, când domnul moldovean schimba la buna sa dispoziție domnia din țară.

Schimbarea domnilor, mai degrabă, decesul unui suveran în Evul Mediu era un bun prilej pentru a porni o răzmeriță într-o asemenea țară. Iată de ce realizarea coeziunii între elite era destul de importantă în situația creată. Din păcate, sursele ajunse până în vremea noastră nu ne permit să evaluăm la justa valoare ceea ce s-a întâmplat în Moldova la începutul domniei lui Bogdan al III-lea. De partea cealaltă sursele care au ajuns până la noi sunt destul de confuze și deseori se bazează mai degrabă pe niște presupuneri decât pe o realitate care ar avea la bază o logică istorică. Zvonurile, presupunerile și bănuielile erau la acea oră destul de frecvente, iar ceea ce corespundea din epocă a consemnat nu reprezintă neapărat o stare adevărată a lucrurilor. Lucrurile se complică și mai mult dacă luăm în calcul faptul că printre puținele documente pe care le avem la dispoziție se numără și cel păstrat într-o copie din secolul al XVIII-lea și care este datat cu ziua de 15 iulie 1504⁶. Această scrisoare a regelui polonez Alexandru către episcopul de Warmia, Łukasz, a fost adusă în discuție mai pe larg în istoriografia românească pentru prima dată de către Petre P. Panaitescu într-un studiu dedicat lui Ștefan cel Mare⁷. Așadar, revenind la faptul că documentul se păstrează în Biblioteka Czartoryski din Cra-

³ Emil Vărtosu, *Titulatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova până în secolul al XVI-lea*, București, Editura Academiei, 1960.

⁴ Nemijlocit pentru tema noastră vezi: Liviu Marius Ilie, *Ștefan cel Mare și asocierea la tronul Moldovei*, în *Revista Istorică. Serie Nouă*, XV (2004), nr. 3-4, p. 67-82.

⁵ Cu privire la membrii Sfatului domnesc de la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare vezi: Valentina Eșanu, *Marii demnitari ai Țării Moldovei în domnia lui Ștefan cel Mare*, Chișinău, Ed. Cartier, 2018.

⁶ Acest document a fost comentat între alții și de către Virgil Păslariuc, *Raporturile politice dintre marea boierime și domnie în Țara Moldovei în secolul al XVI-lea*, Chișinău, Pontos, 2005, p. 20.

⁷ Petre P. Panaitescu, *Contribuții la istoria lui Ștefan cel Mare*, în „Academia Română, Memoriile Secțiunii Istorice”, Seria III, tomul XV, 1934, p. 61-80.

covia⁸, se află într-o copie din secolul al XVIII-lea, iar însuși editorul lui preciza că această copie este „destul de greșită”⁹, apar mai multe îndoieli și asupra corectitudinii celor expuse. Astfel, solia lui Tăutul logofăt cu tributul Moldovei putea să plece spre Constantinopol după decesul lui Ștefan, ca acolo să-i înștiințeze pe turci de trecerea lui în neființă și despre hotărârea moldovenilor (în limbaj oficial trebuia să sune – „a tuturor moldovenilor”) de a se închina noului domn, moștenitor de drept al lui Ștefan cel Mare. În prima jumătate a lui 1504 se știa că Ștefan era bolnav și toată lumea aștepta decesul lui. Să pornească spre Constantinopol și să se întoarcă cu un pretendent turc așa cum ar fi sugerat copia din sec. al XVIII-lea era, pur și simplu, un act sinucigaș și care le-ar fi știrbit cu mult moldovenilor din suveranitatea lor, ca să nu mai spunem aici că aceasta era un non-sens. Mai apoi, copiii au modificat textul și l-au adus la această condiție. De menționat și faptul că textele de la începutul secolului al XVI-lea se scriau într-o latină gotică, ceea ce, desigur, a făcut dificilă copierea lui pentru copiii din secolul al XVIII-lea. Prin urmare, textul documentului ajuns până la noi în această copie târzie trebuie analizat cu o mare atenție, disociind imaginația copiștilor de logica istorică. Or, acest aspect este important și din perspectiva aprecierii rolului pe care l-a avut în acele evenimente Luca Arbore, în copie transformat în „Herborush”, despre care se spunea că era suspectat de a avea pretenții la tron - „habens eundem de ambitione palatinatus suspectum”¹⁰. Într-o altă ordine de idei, cumulat cu informația despre opoziție în interiorul țării: „Magna est enim Walachos discordia et disceptatio”, s-a afirmat că Luca Arbore ar fi fost chiar „căpetenia opoziției”¹¹. Aceasta iarăși e greu de crezut, cu atât mai mult cu cât știm că înainte de moartea sa Ștefan a tăiat niște boieri, tocmai pentru că s-au opus urcării lui Bogdan al III-lea în scaun. Dacă Luca Arbore ar fi fost căpetenia răzvrătiților atunci el ar fi căzut printre primii, așa cum se va și întâmpla în timpul lui Ștefăniță în 1523 sau așa cum au căzut capetele rudelor apropiate ale lui Ștefan cel Mare, bănuite de complot și necredință.

Lucrurile au stat, firește, altfel. Așa cum nu putem avea siguranța într-o copie târzie, pe care însuși editorul a apreciat-o ca „destul de greșită”, nu ne rămâne decât să analizăm evenimentele din perspectiva interesului de stat, care era atunci dominant. Bineînțeles, o parte a boierimii moldovenești a fost nemulțumită de urcarea în scaun a lui Bogdan al III-lea. Numai că ei nu făceau parte din anturajul lui Ștefan cel Mare, pe care acesta i-a promovat în Sfatul domnesc în ultima parte a domniei sale, exact atunci când Bogdan apare ca asociat la domnie. Mai mult decât atât, interesul de stat a dictat o coeziune exemplară la nivelul elitelor poli-

⁸ Biblioteka Czartoryskich, Rkp. 239, p. 450-452, nr. 113.

⁹ „dość błędna” – Monumenta Medii Aevi Historica. Res Gestas Poloniae Illustrantia, tomus XIX, Acta Alexandri, Regis Poloniae, Magni Ducis Lithuaniae etc (1501-1506), wydał Fryderyk Papee, Cracovia, 1927, p. 415.

¹⁰ Acta Alexandri, p. 416.

¹¹ Gh. Gonța, *Bogdan al III-lea*, în „Domnii Țării Moldovei”, volum editat de Demir Dragnev, Chișinău, Civitas, 2005, p.103.

tice ale țării, în condițiile în care problemele pe plan, mai ales, extern apăseau puternic asupra Țării Moldovei. Prin urmare, chiar la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare s-au creat premisele pentru transferul organic de putere către noul domn.

Abordând problema primului Sfat domnesc al lui Bogdan al III-lea, trebuie să luăm în calcul numeroase aspecte adiacente care s-au produs în Țara Moldovei la începutul domniei sale. Un element merită atenție de la bun început. Din lista documentelor interne ultimul document cunoscut din perioada domniei lui Ștefan cel Mare este datat cu 7 octombrie 1503¹². La rândul său, primul document cunoscut din timpul domniei lui Bogdan al III-lea este datat cu februarie 1505¹³. În acele condiții foarte complicate Sfatul domnesc nu se putea întruni să rezolve chestiunile din interiorul țării. De aceea, nu este exclus că membrii Sfatului domnesc au fost angajați în alte treburile de stat, inclusiv, solii la suveranii vecini sau la pregătiri militare, care urmau să prevină eventualele pericole din afară. Fie că era vorba de numeroșii pretendenți aciuiați pe la curțile suveranilor din vecinătate¹⁴ sau de pretenții teritoriale¹⁵ – toate acestea necesitau o mobilizare maximă. Nu era pentru prima dată când din varii motive Sfatul domnesc nu se convoca pentru dezbaterile problemelor de ordin intern, să judece pricini iscate între stăpânii de moșii, să confirme acte de vânzare cumpărare, daniile etc. În una din perioadele de cumpănă din timpul domniei lui Ștefan cel Mare, când turcii vor cuceri Cetatea Albă și Chilia în 1484, nu s-a păstrat nici un act domnesc intern pentru perioada 29 mai 1484¹⁶ – 14 septembrie 1486¹⁷. Așadar, pe o durată de peste doi ani nu avem nici un act domnesc, nemaivorbind de menționarea Sfatului domnesc. Știm că după pierderea celor două cetăți importante, domnul moldovean a încercat să le recupereze cu ajutor polonez și chiar a prestat un omagiu de vasalitate la Colomeea, la 15 septembrie 1485¹⁸. În acele condiții funcționarea adecvată a unei cancelarii domnești era, pur și simplu, imposibilă. Pericolul extern, misiunile diplomatice, mobilizarea armată și, nu în ultimul rând, confruntările armate din această perioadă¹⁹ au făcut imposibilă

¹² Prin acest act Ștefan cel Mare făcea danie mănăstirii Dobrovăț cinci sate pe Dobrovăț, cumpărate împreună cu mănăstirea de la nepoții lui Ivan Damianovici (*Documenta Romaniae Historica*, Seria A. Moldova (în continuare DRH), vol.III (1487-1504), volum întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și N. Ciocan, București, Ed. Academiei, 1980, p. 526-530, nr. 295).

¹³ DRH, Seria A. Moldova, vol.IV (1505-1526), volum întocmit de I. Caproșu, București, Ed. Academiei, 2019, p.1-4, nr.1.

¹⁴ Actele vremii amintesc de niște pretendenți la tronul Moldovei, care se aflau la curtea regelui polonez: *Acta Alexandri*, p.432-433, 453-456. Desigur, alții se aflau pe la alte curți, așteptând clipa prielnică pentru a ocupa scaunul mult râvnit.

¹⁵ În urma soliei din august 1504, polonezii au cerut restituirea Pocuției (Petre P. Panaitescu, *Contribuții la istoria lui Ștefan cel Mare*, p. 77-78)

¹⁶ DRH, A. Moldova, vol.III, nr. 262

¹⁷ DRH, A. Moldova, vol.III, nr. 264.

¹⁸ Despre conjunctura creată în acea perioadă vezi: Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely, *Principes Omni Laude Maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, Sfânta mănăstire Putna, 2005, p.213-248.

¹⁹ Menționăm aici că, pe lângă bătăliile de lângă cele două cetăți care au dus la pierderea lor, au avut loc campaniile turcești care aduceau în scaun pe Hronoda în toamna lui 1485, finalizată cu

funcționarea adecvată a cancelariei domnești²⁰.

Comparând perioada absenței Sfatului domnesc în anul morții lui Ștefan cel Mare și evenimentele din anii 1484-1486, *volens nolens* ajungem la aceleași motive. Țara se afla în pericol. Noua domnie trebuia să fie confirmată, atât pe plan intern, cât și extern. Or, pentru aceasta trebuia să existe o unanimitate de păreri și opțiuni cel puțin la nivelul elitelor politice. Sfatul domnesc avea nevoie de continuitate și stabilitate. Iată de ce, comparând cele două Sfaturi domnești, ultimul din timpul domniei lui Ștefan cel Mare²¹ și primul Sfat domnesc al lui Bogdan al III-lea²², vom constata că principala instituție care îl seconda pe domn în actul de guvernare avea aceeași componență: Giurgiu vornic, Șteful, Toader și Negrilă pârcălabi de Hotin, Ieremia și Dragoș pârcălabi de Neamț, Șandru pârcălab de Cetatea Nouă²³, Luca Arbure portar de Suceava, Clănău spătar, Isac vistiernic, Cozma Șerpe postelnic, Moghilă ceașnic, Frunteș stolnic, Petrică comis.

De aici rezultă, odată în plus, continuitatea domniei lui Bogdan al III-lea cu cea a vestitului său părinte, iar acțiunile întreprinse de el se încadrau în logica evenimentelor pornite încă în timpul lui Ștefan cel Mare. Iată și ceea ce cunoaștem din activitatea sfetnicilor apropiați ai lui Bogdan al III-lea, membri ai primului Sfatul domnesc al acestuia:

Giurgiu vornic²⁴. Spre sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare a îndeplinit importante misiuni diplomatice în Lituania. Îl întâlnim în această calitate, alături de Iurie Șerbici la 8 februarie 1493 la Vilno²⁵, unde în numele lui Ștefan cel Mare își exprima condoleanțele lui Alexandru Jagiello²⁶ cu prilejul morții lui Cazimir Ja-

bătălia de la Cătăbuga la 16 noiembrie 1485 și în primăvara lui 1486, când la 6 martie a avut loc bătaia de la Șcheia. Mai ales, această ultimă bătaie a fost una foarte crâncenă, viața domnului fiind pusă în pericol.

²⁰ Vezi și Ștefan S. Gorovei și Maria Magdalena Székely, *Princeps Omni Laude Maior*, p. 249-250.

²¹ Ultimul Sfat domnesc întâlnit într-un document păstrat din timpul domniei lui Ștefan cel Mare datează din 7 octombrie 1503 (*DRH*, III, nr. 295, p. 526-530).

²² Februarie 1505, în *DRH*, IV, p.1-3, nr.1. Primul document, datează din 16 februarie 1505 și este un surte de pe ispisoc sârbesc (*Ibidem*, nr. 2 p. 3-4,).

²³ Adică, de Roman.

²⁴ La N. Stoicescu întâlnim o simplă mențiune a prezenței lui Giurgiu în Sfar, precum și participarea acestuia la soliile din Lituania (N.Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova sec. XIV-XVII*, București, 1971, p. 272), deși în cazul acesta din urmă în locul anului 1496 trebuie să admitem anul 1499. Confuzia cu anii trebuie pusă pe seama preluării de către I. Bogdan în *Documentele de la Ștefan cel Mare*, vol.II, a datării probabile a lui Jablonowski cel care a publicat documentele din Metrica Lituaniană după copia scrisă cu litere poloneze din Varșovia. Noile ediții documentare ale Metricii Lituaniene au propus o altă datare, ceea ce schimbă, fără îndoială, datele problemei.

²⁵ Valentin Constantinov, *Documente privitoare la istoria românilor păstrate în Metrica Lituaniană*, în mss.

²⁶ Alexandru Jagiello, fiul lui Cazimie Jagiello și al Elizabetei Rakuszanka (austriaca), fiica lui Albert al II-lea de Habsburg și a Elizabetei de Luxemburg (fiica lui Sigismund de Luxemburg). Mare duce al Lituaniei (1492-1506) și rege al Poloniei (1501-1506).

giello, mare duce și rege al Poloniei²⁷. În 1496, Giurgiu vornic va îndeplini o nouă misiune diplomatică în Lituania, în timpul căreia va pune în discuție problemele apărute în relațiile diplomatice între Lituania, Marele Ducat al Moscovei și Țara Moldovei. Ca răspuns la această solie, marele duce îl înștiința prin Giurgiu pe Ștefan cel Mare că ar fi încheiat un tratat cu Ștefan numai că nu are Sfatul lângă el, deși a afirmat că „să trăim cu tine în pace nu am refuzat”²⁸, totodată i-a eliberat un salv-conduct pentru o solie la marele duce al Moscovei²⁹. După consumarea campaniei soldate cu bătălia din Codrii Cosminului din 1497 și a campaniei de răzbunare a lui Ștefan din 1498, Giurgiu vornic din nou a fost trimis la marele duce Alexandru pentru a încheia pacea. Mesajul pe care Giurgiu îl aducea lui Alexandru era plin de amenințări: „Dacă iarăși milostivirea voastră cu domnul nostru (Ștefan cel Mare - *n.ns.*) nu veți semna în pace și prietenie să fiți, atunci despre aceasta acolo așa se aude că au acei oameni (turci și munteni - *n.ns.*) să pornească fie în țara regelui, fratelui milostivirii voastre (Ioan Albert - *n.ns.*), fie împotriva milostivirii voastre în țara voastră”³⁰. Ca răspuns la această solie, Alexandru a promis să trimită solii săi neîntârziat³¹. Nu știm dacă încetarea aflării lui în Sfatul domnesc a fost legată cumva de eșecul negocierilor cu privire la căsătoria lui Bogdan al III-lea cu Elizabeta fiica lui Cazimir Jagiello, deși într-o primă fază aceste negocieri s-au încheiat cu acceptul lui Alexandru Jagiello să-i dea sora în căsătorie lui Bogdan. Giurgiu nu mai este întâlnit în Sfatul domnesc din 1506.

Șteful a fost fiul lui Ioanăș și nepotul lui Iacuș, Acesta din urmă a fost vistiernic în timpul domniei lui Alexandru cel Bun (este întâlnit în această funcție între 3 martie 1423 și 6 februarie 1431). Mătușa lui, Marena, a fost căsătorită cu Cozma al lui Șandru sau Șandrovici³². A fost cooptat în Sfatul domnesc încă din 11 august 1479³³. La 22 mai 1476, Șteful, pe atunci pitar, i-a vândut lui Mușat vornic o seliște pe Jijia, Poprincani, cu 100 de zloți. Acea seliște a avut-o uric încă bunicul său, Iacuș vistier³⁴. La 27

²⁷ Cazimir Jagiello (30.XI.1427-7.VI.1492), mare duce al Lituaniei (1440-1492), rege al Poloniei (1447-1492).

²⁸ Acest element trebuie plasat într-un context mai larg. În fața unei campanii preconizate a lui Ioan Albert în Moldova, probabil, Alexandru nu a dorit să se lege cu promisiunea păcii față de domnul Moldovei. La rândul său, Ștefan a dorit, probabil, să se asigure din partea marelui duce al Lituaniei, cu care Moldova se mărginea, ca în cazul unui atac din partea lui Ioan Albert, fratele acestuia, să nu-i acorde ajutor.

²⁹ Valentin Constantinov, *Documente privitoare la istoria românilor păstrate în Metrica Lituaniană*, în mss. Cartea V, fila 183 verso, nr. 70.

³⁰ Valentin Constantinov, *Documente privitoare la istoria românilor păstrate în Metrica Lituaniană*, în mss. Cartea V, fila 202 recto-verso, nr. 83.1.

³¹ Valentin Constantinov, *Documente privitoare la istoria românilor păstrate în Metrica Lituaniană*, în mss. Cartea V, fila 202 verso, nr. 83.2 și Cartea V, fila 203, nr. 84.

³² N.Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, p. 275.

³³ DRH, Seria A. Moldova, vol. II (1449-1486), volum întocmit de Leon Șimanschi, în colaborare cu Georgeta Ignat și Dumitru Agache, București, Ed. Academiei, 1976, p.333-334, nr.219.

³⁴ DRH, II, p.312-313, nr.206. Faptul că i-a vândut-o anume lui Mușat ar indica o anumită legătură de rudenie între vânzător și cumpărător.

mai 1480, Șteful, deja pârcălab de Hotin, împreună cu rudele lui apropiate, mătușa Marena și fiicele ei, Anușca și Vasutca, și nepoții lui, fiii lui Iurie Buceațchi, s-au judecat pentru moșiile pe care le aveau în stăpânire. În urma împărțelii, lui Șteful i-au revenit trei sate: Ecușani, la obârșia Voronei, Drăgușani și Poprincanii pe Jijia³⁵, acest sat din urmă, probabil, răscumpărat între timp de la Mușat vornic sau de la urmașii lui. Împreună cu rudele sale, Șteful a vândut satul Ștubeiul, lui Ștefan cel Mare cu 250 de zloți tătarești. Acest sat domnul l-a făcut danie mănăstirii Putna³⁶. Șteful pârcălab a hotărnicit, împreună cu megieșii, satul Milcineștii la Cârlișura, unde a fost Milcian Ștefan. Acest sat, Ștefan cel Mare l-a făcut danie mănăstirii Voroneț³⁷ la 20 noiembrie 1499³⁸. La 14 decembrie 1508, Șteful pârcălab a vândut cu 300 de zloți tătarești lui Giurcea Hrabor comis satul Blănești, pe Bârlad, cu moară³⁹. Din câte se pare, Șteful pârcălab a murit fără urmași, înainte de 5 martie 1513⁴⁰. Atunci Bogdan al III-lea a întărit nepotului lui Șteful, Grincovici, pârcălab de Hotin, două sate, Drăgușani și Ecușani, care i-au revenit lui Șteful, așa cum am văzut mai sus, în urma împărțelii pe care a făcut-o cu mătușa sa, Marena, cu fiicele ei Anușca și Vasutca și fiii lui Iurie Buceațchi⁴¹. Aceleași sate i-au fost întărite lui Grincovici câțiva ani mai târziu de către Ștefăniță⁴². Dorim să remarcăm și faptul unei continuități în una din funcțiile de pârcălab al Hotinului. În anii de domnie a lui Bogdan al III-lea această dregătorie va fi ocupată de nepotul lui Șteful, Grincovici.

Toader. Cu privire la Toader pârcălab de Hotin nu avem prea multe informații sigure⁴³, deși îl vom întâlni în Sfatul domnesc încă din perioada domniei lui Ștefan cel Mare. Primul document ca membru al Sfatului și pârcălab de Hotin datează din 26 octombrie 1493⁴⁴. Ultimul document cunoscut în care el a apărut în această dregătorie datează din 21 septembrie 1510⁴⁵. Conflictul cu Polonia din 1509 și apoi declanșarea războiului civil din Imperiul Otoman între Baiazid al II-lea și Selim, în care vor fi implicați atât tătarii din Crimeea, cât și Bogdan al III-lea, au fost motivele pentru care cancelaria domnească, practic, și-a sistat activitatea, pentru perioada anilor 1509-1513 fiind cunoscut un singur document

³⁵ DRH, II, p.343-344, nr. 226.

³⁶ DRH, III, p.230-234, nr. 118.

³⁷ Despre mănăstirea Voroneț: Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Mănăstirea Voroneț. Istorie, cultură, spiritualitate*, Chișinău, Ed. Pontos, 2010.

³⁸ DRH, III, p.433-437, nr. 244

³⁹ DRH, IV, p.74-76, nr. 47.

⁴⁰ DRH, IV, p.82-84, nr. 52.

⁴¹ În text, Buceațchi și Iurie; am optat pentru forma întâlnită în documentul de la Ștefan cel Mare, vezi mai sus, cu atât mai mult cu cât este evident că Buceațchi e nume de familie, iar Iurie este un prenume.

⁴² Documentul datează din ziua de 23 aprilie 1518 DRH, IV, p. 163-165, nr. 93.

⁴³ Virgil Pâslariuc, *Raporturile politice dintre marea boierime și domnie în Țara Moldovei în secolul al XVI-lea*, capitolul dedicat relațiilor dintre marea boierime și Bogdan al III-lea, p. 27, nota 97.

⁴⁴ DRH, III, p. 261-263, nr. 136.

⁴⁵ DRH, IV, p. 79-80, nr. 49.

intern. Cu siguranță, însă, el trebuia să aibă o contribuție importantă în apărarea țării în timpul campaniei militare poloneze din anul 1497.

Negrilă. Apare în acte în calitate de pârcălab de Hotin, între 24 septembrie 1498⁴⁶ și 15 decembrie 1508⁴⁷, după care va apărea în Sfatul domnesc, fără dregătorie. Va fi membru al Sfatului domnesc până la începutul domniei lui Petru Rareș, ceea ce, fără îndoială, demonstrează loialitatea lui față de domnii care s-au aflat în scaun în primele decenii ale secolului al XVI-lea. Documentele din epocă nu aduc prea multe detalii cu privire la activitatea lui. Nu a fost nici mare stăpân de moșii⁴⁸. Totuși, faptul că a fost vreme îndelungată, 32 de ani, membru al Sfatului domnesc arată importanța pe care a avut-o persoana sa în acea epocă⁴⁹. În secolul al XVII-lea, strănepoții lui Negrilă vor vinde în timpul lui Constantin Movilă, o parte din satul Brădicești⁵⁰ lui Stoica fost armaș⁵¹.

Ieremia, pârcălab de Neamț. A. Gonța susținea că Ieremia a fost rudă cu Clănău spătar⁵². Între 15 octombrie 1481 și 24 ianuarie 1496 este întâlnit în Sfatul domnesc în calitate de postelnic. Din 20 ianuarie 1497 și până la 7 martie 1513, îl găsim în actele de la Ștefan cel Mare și apoi de la Bogdan al III-lea ca pârcălab de Neamț⁵³. La 11 ianuarie⁵⁴-12 ianuarie 1495⁵⁵, împreună cu Clănău spătar, primesc confirmări fiecare pentru o jumătate de sat Piscul; Ieremia, pe partea de jos, iar Clănău, pe parte de sus. De asemenea, fiecare a primit confirmare pentru o moară pe Bârlad.

Dragoș, pârcălab de Neamț. La 3 martie 1493, în calitate de stolnic a cumpărat satul Bumbureștii, pe Tutova la gura Studenețului, cu 140 de zloți tătarești de la Ilea și vara lui, Neagșa⁵⁶. La 24 septembrie 1498 a fost cooptat în Sfatul domnesc în calitate de pârcălab de Neamț. În această dregătorie îl întâlnim în acte până la 11 mai 1507, după care din 1 februarie 1508 și până la 20 aprilie 1515 a fost numit vornic. La 21 septembrie 1510, a primit întărire pe satul Bălănești și pe un sat în gura Strâmbei, pe Tutova, unde a fost jude Tador, cumpărate de la mai multe persoane⁵⁷.

⁴⁶ DRH, III, p. 407-409, nr. 230.

⁴⁷ DRH, IV, p. 105-108, nr. 48. De menționat că după această dată și până la 21 septembrie 1510 nu cunoaștem nici un document intern.

⁴⁸ Stăpâna Fântâna lui Marco, pe Drabiște, danie de la Bogdan al III-lea, și a cumpărat Crușovățul pe Nistru. Maria Magdalena Székely, *Sfetcii lui Petru Rareș*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2002, p. 411.

⁴⁹ Despre acest dregător vezi: Maria Magdalena Székely, *Sfetcii lui Petru Rareș*, p. 405-411.

⁵⁰ Sat pe Crasna, ținutul Fălciu (Alexandru Gonța, *DIR. A. Moldova, Indicele numelor de locuri*, p. 42).

⁵¹ *DIR*, A. Moldova, sec. XVII, vol. IV, p. 126-127, nr. 165.

⁵² Vezi mai jos.

⁵³ N.Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători...*, p.271. Vezi și indicele de la *DRH*, III, p. 584.

⁵⁴ *DRH*, III, p. 289-290, nr. 156. Jumătate din satul Piscul și jumătate din moară îi aparțineau lui Clănău.

⁵⁵ *DRH*, III, p. 297-298, nr. 161.

⁵⁶ *DRH*, III, p. 234-235, nr. 120.

⁵⁷ *DRH*, IV, p. 108-111, nr. 49

A fost socrul lui Petre Carabă⁵⁸, care i-a urmat în funcția de vornic⁵⁹.

Șandru, pârcălab de Cetatea Nouă⁶⁰. Șandru a fost fiul lui Neagotă. A fost căsătorit cu Ana, fiica lui Lazăr, membru și el al Sfatului domnesc, și nepoată a lui Oană vornic. Cumnatul său, Hărman, a fost și el membru al Sfatului domnesc din timpul lui Ștefan cel Mare. Șandru a ajuns în Sfatul domnesc, din 14 septembrie 1486, dregătorie în care va fi întâlnit până la 30 martie 1492. Pârcălab al Romanului a ajuns la 10 octombrie 1492. În această dregătorie va fi întâlnit până la 15 decembrie 1508, după care va fi prezent în Sfatul domnesc fără dregătorie între 1513 și 1520 octombrie 6. Astfel în epocă a fost unul dintre cei mai longevivi membri ai Sfatului domnesc (34 de ani). Șandru a stat la originea familiilor boierești – Ciolpan, Rugină, iar pe linie feminină din el se trag reprezentanții neamului Bașotă⁶¹.

Luca Arbure, portar de Suceava. De acest personaj se leagă mai multe controverse. Așa cum am arătat chiar la începutul acestui studiu, pornind de la o copie din sec. al XVIII-lea, lui Luca Arbore i s-au atribuit, între altele, și pretenția la tronul Moldovei în 1504. Totuși, așa cum copia respectivă după opinia însăși a editorului, era „destul de greșită”, în original putea fi trecut orice. Deși s-a afirmat că Luca Arbore putea fi înrudit prin tatăl său cu Ștefan cel Mare⁶², credem, totuși, că aceste relații erau numai de pe mamă⁶³. Era fiul lui Cârstea Arbure, pârcălab de Neamț între 13 august 1471 și 22 mai 1476⁶⁴. La 7 martie 1502 Luca Arbure a cumpărat de la mai multe persoane satul Solca⁶⁵. La 11 septembrie 1506 a cumpărat o parte din satul Derzca de la moșii săi, nepoții lui Hrinco⁶⁶. La 28 iulie 1520, Luca Arbure a făcut danie nepotului său, Dragoș de la poartă, jumătate de sat Țăpești, pe Bârlad, la gura Lozovei, și a patra parte din iezerul de la Lozova⁶⁷. Când urmașii lui vor împărți moșiile la sfârșitul secolului al XVI-lea, s-a constatat că Luca Arbore avea în total 19 sate⁶⁸. Luca Arbure a fost ctitorul a două biserici: de la Arbure și din Șipote – Iași⁶⁹. Va cădea victimă conflictului iscat cu Ștefăniță voievod în 1523, în condiții care încă ridică multe semne de întrebare.

⁵⁸ Despre el vezi N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 298.

⁵⁹ Ștefan S. Gorovei, *Mărturiile unui document*, în „Cercetări istorice”. Serie nouă, XII-XIII (1981-1982), p. 309; Maria Magdalena Székely, *Sfetnicii lui Petru Rareș*, p. 243.

⁶⁰ Adică de Roman.

⁶¹ N. Stoicescu, *Dicționarul marilor dregători ...*, p. 286.

⁶² Maria Magdalena Székely, *Obârșia lui Luca Arbore. O ipoteză*, în „In Honorem Paul Cernovodeanu”, București, 1998, p. 419-429.

⁶³ Dacă Arbore cel Bătrân ar fi fost fiul lui Bogdan al II-lea, acest lucru, cu siguranță, s-ar fi menționat în inscripțiile Arboreștilor, dar nu avem nici o însemnare în acest sens.

⁶⁴ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători ...*, p. 261.

⁶⁵ DRH, III, p. 477-480, nr. 266.

⁶⁶ DRH, IV, p. 11, nr. 7.

⁶⁷ DRH, IV, p. 249-250, nr. 132.

⁶⁸ DRH, Seria A. Moldova, VIII (1585-1592), volum întocmit de I. Caproșu, București, ed. Academiei, 2014, nr. 202, 274, 275.

⁶⁹ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători ...*, p. 261-262.

Clănau spătar, înrudit cu Ștefan cel Mare. A fost căsătorit cu Dragna, fiica lui Șendrea, portar de Suceava⁷⁰, și al Mariei, sora lui Ștefan cel Mare. În dregătoria de mare spătar este întâlnit, începând cu 14 septembrie 1486⁷¹. În această funcție va fi până la 11 mai 1507⁷². Încă în timpul lui Ștefan cel Mare, Clănau a cumpărat mai multe sate: Rușii, Buciumii, Bârgoăoani, de pe Bârlad, Rădeștii, pe Bilavoiu și Radoslăveștii. Aceste sate i-au fost întărite la 2 martie 1508⁷³. La 11 ianuarie⁷⁴-12 ianuarie 1495⁷⁵, Ștefan cel Mare i-a întărit stăpânirea peste o jumătate din satul Piscul, cealaltă jumătate fiind stăpânită de Ieremia, pârcălab de Neamț, ceea ce l-a determinat pe A. Gonța să afirme că cei doi ar fi fost rude⁷⁶.

Isac vistiernic. A fost căsătorit cu Neașa, fiica unui vornic⁷⁷. La 15 martie 1490 a cumpărat de la Neagșa, fiica lui Hanea, satul Fălticeni, iar de la Marușca, fiica lui Mihul logofăt⁷⁸, și Dragoș Stănișescu satul Buciumeni, mai jos de Rădășeni⁷⁹. La 22 februarie 1502, Isac vistiernic a cumpărat de la nepoții lui Șendrea, fost portar de Suceava⁸⁰, satul Dolhești. Acest aspect ne duce cu gândul la probabilitatea unei înrudiri între Isac vistiernic și Șendrea, fost portar de Suceava, iar prin extensie – și cu Ștefan cel Mare. A participat la diferite solii în Polonia. Pentru prima oară este întâlnit sol în 1407, când a fost închis la Liov. Din nou a fost numit sol în 1506 cu prilejul negocierilor pentru căsătoria lui Bogdan al III-lea cu sora reglui⁸¹. Mare logofăt în perioada 5 martie – 21 decembrie 1515. Este întâlnit primul în Sfatul domnesc, fără titlu, deja în timpul domniei lui Ștefăniță, 7 octombrie 1517 – 15 martie 1523⁸².

Cozma Șarpe postelnic. Cunoscut mai ales prin opoziția pe care a avut-o față de Ștefăniță în timpul revoltei mării boierimi împotriva acestuia. A fost fiul lui Gănescu (Șarpe) și descendent din neamul lui Stravici. A fost căsătorit cu fiica lui Hărman, pârcălab de Cetatea Albă, și, prin urmare, era cumnat cu Petrică, fiul acestuia din urmă⁸³. Pentru prima dată este întâlnit în Sfatul domnesc la 25 aprilie

⁷⁰ Șendrea a fost căsătorit cu Maria, sora lui Ștefan cel Mare. A căzut în lupta de la Râmnic din 8 iulie 1481, în care Ștefan cel Mare l-a învins pe Basarab cel Tânăr (N.Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători ...*, p. 286-287).

⁷¹ DRH, II, p. 405-407, nr. 264.

⁷² DRH, IV, p. 74, nr. 33. De menționat că din a doua jumătate a anului 1507 nu s-au păstrat documente.

⁷³ DRH, IV, p. 91-93, nr. 42.

⁷⁴ DRH, III, p. 289-290, nr. 156. Jumătate din satul Piscul și jumătate din moară îi aparțineau lui Clănau.

⁷⁵ DRH, III, p.297-298, nr. 161.

⁷⁶ Vezi mai sus.

⁷⁷ DRH, III, p. 98, nr. 52.

⁷⁸ Celebru logofăt, adversar al lui Ștefan cel Mare, cel care și-a găsit adăpost în Polonia, la Liov. Încercările lui Ștefan cel Mare de a-l convinge să se întoarcă în țară nu s-au încununat cu succes.

⁷⁹ DRH, III, p.130-132, nr. 71.

⁸⁰ Vezi mai sus nota 70.

⁸¹ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 276.

⁸² Așa cum atunci treburile erau gestionate de Luca Arbure, probabil, el l-a și reintrodus în Sfat. După izbucnirea conflictului între Ștefăniță și o parte a mării boierimi nu mai ocupă poziții importante în Sfat.

⁸³ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 274.

1501⁸⁴. În această dregătorie l-a înlocuit pe Dumșa, fiul lui Isaia vornic și al Sorei, sora lui Ștefan cel Mare⁸⁵. În dregătoria de mare postelnic se va afla până în momentul izbucnirii conflictului cu Ștefăniță, în 1523. S-a refugiat mai apoi în Polonia de teama persecuțiilor domnului, ceea ce a iscat un conflict diplomatic între Ștefăniță și regele polon. A îndeplinit misiuni diplomatice în numele lui Bogdan al III-lea⁸⁶. Descendentele pe linie feminină se vor căsători cu mari boieri din secolul al XVI-lea⁸⁷.

Moghilă ceașnic. Deși poartă același nume cu neamul care va da o dinastie domnească la sfârșitul secolului al XVI-lea, N.Stoicescu afirmă că acesta „nu a fost strămoșul familiei Movilă, așa cum s-a crezut”⁸⁸. În Sfatul domnesc a ajuns la 16 martie 1490, în calitate de paharnic⁸⁹. La 16 ianuarie 1491, primește întărire domnească pe un sat pe Smila, unde a fost Balaci, cumpărat de la Stana și alții cu 130 de zloți tătarești⁹⁰. De asemenea, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare se menționează că Moghilă a fost hotarnic al satului Pașcanii pe Ichel, întărit lui Cozma Pășco și fratelui lui, Mihul, la 13 martie 1495⁹¹. La 28 ianuarie 1507, va cumpăra de la Coste, fiul lui Băloș Horga, și rudele sale satul Pitești, pe Bârlad, cu 300 de zloți tătarești⁹². În perioada 1508-1513 este întâlnit în Sfat fără titlu⁹³.

Ion Frunteș stolnic. Era nepotul lui Pătru Frunteș. A fost căsătorit cu Anușca, descendentă și ea din familie de mari dregători⁹⁴. Este întâlnit în Sfatul domnesc: stolnic din 13 martie și până la 11 mai 1507, iar mai apoi și pârcălab de Neamț în 1508⁹⁵. În 1488 a cumpărat de la Neagu pârcălab satul Cioreștii pe Bârlad cu 80 de zloți tătarești⁹⁶. Cam tot pe atunci a cumpărat, împreună cu rudele sale, de la mai multe persoane și satul Movila, în gura Horăeții, pe Bârlad, unde a fost jude Bora⁹⁷. La 24 ianuarie 1496 Ion Frunteș a primit de la Ștefan cel Mare confirmarea pe a parte din iezerul Bârladului, din gura Gerului⁹⁸, și jumătate din satul Ciofrești, partea de jos⁹⁹. Ion Frunteș nu mai trăia la 17 decembrie 1514, când Bogdan al III-

⁸⁴ DRH, III, p. 464-466, nr. 260.

⁸⁵ N.Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p.271. În pofida faptului că Ștefan l-a tăiat pe tatăl său în 1471, l-a promovat pe nepotul de soră în Sfatul domnesc. Va fi îngropat la mănăstirea Probota.

⁸⁶ M. Costăchescu, *Documente moldovenești de la Bogdan voievod (1504-1517)*, București, 1940, nr. 81, p. 500-501.

⁸⁷ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 328-329.

⁸⁸ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 279-280.

⁸⁹ DRH, III, p. 146-147, nr. 75.

⁹⁰ DRH, III, p. 173-175, nr. 87.

⁹¹ DRH, III, p.328-329, nr. 181.

⁹² DRH, IV, p. 40-42, nr. 20.

⁹³ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 279-280.

⁹⁴ Nepotul ei a fost Grigorcea Crăciun, mare vornic, iar strănepoții ei au fost fiii lui Ion Moțoc, mare vornic și el. N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 171-172.

⁹⁵ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 171-172.

⁹⁶ DRH, III, p. 34-36, nr. 20.

⁹⁷ DRH, III, p. 36-37, nr. 21.

⁹⁸ DRH, III, p. 356-357, nr. 196.

⁹⁹ DRH, III, p. 357-359, nr. 197.

lea întărea mănăstirii Neamț daniile acestuia: jumătate de sat Ciofrești, pe Birlad, partea de jos și jumătate din a patra parte a iezeralui la Bârlad, la gura Gerului¹⁰⁰.

Petrică comis. A fost fiul lui Hărman pârcălab de Cetatea Albă¹⁰¹. Sora sa, Draga, a fost căsătorită cu Cozma Șarpe (Gănescu). Pentru prima oară a apărut în Sfatul domnesc al lui Ștefan cel Mare la 10 octombrie 1492 și îl întâlnim în Sfat până în decembrie 1508¹⁰². Disparația lui din Sfatul domnesc, Virgil Păslariuc o pune pe seama evenimentelor din 1509 și a reizbucnirii conflictului moldo-polon pentru Pocuția, când Petrică ar fi căzut prizonier în bătălia de pe Nistru¹⁰³. La 15 martie 1493, Petrică a primit danie de la Ștefan cel Mare satul Oniceanii, pe Șomuzul Rece. Acel sat anterior îl cumpărase Avram vistier de la Giurgiu Oniceanu și rudele sale. Când însă același Avram a fugit în Țara Lituaniei, Ștefan cel Mare l-a confiscat și l-a făcut danie lui Petrică comis¹⁰⁴. La 7 martie 1513 Petrică nu mai era în viață, iar fiul său, Vasco, a vândut același sat, primit danie de tatăl său de la Ștefan cel Mare, lui Bogdan al III-lea. La rândul său, Bogdan al III-lea a dat danie acel sat lui Isac logofăt¹⁰⁵.

Ion Tăutu marele logofăt. A rămas în memoria colectivă, mai ales, prin legendele legate de numele său. Fie că a fost primul care a băut cafeaua la sultanul turc, fie că același sultan turc i-a dat banii de tribut înapoi, cu care bani și-a ridicat biserica de la Bălinești. Cert este că a ocupat dregătoria de logofăt încă de la începutul anului 1475 (este întâlnit în această dregătorie la 11 martie) și până la 21 septembrie 1510. A participat la mai multe solii, fiind unul dintre principalii promotori ai politicii domnilor moldoveni atât în perioada domniei lui Ștefan cel Mare, cât și în prima parte a domniei lui Bogdan al III-lea. A decedat în 1511¹⁰⁶.

Toate cele arătate mai sus confirmă faptul că, în fapt, domnia lui Bogdan al III-lea a fost o continuare firească a celei a lui Ștefan cel Mare. Desigur, o altă conjunctură politică se profilase între timp. E vorba aici și de poziția internațională a Moldovei și de eșecul politicii de a păstra Pocuția în componența Moldovei, dar și de eșecul proiectului de căsătorie a lui Bogdan al III-lea cu sora regelui polon¹⁰⁷. Cu toate acestea, Bogdan al III-lea împreună cu sfinții săi apropiați au reușit să facă față situației complicate în care s-a pomenit Moldova după moartea lui Ștefan cel Mare și să-i asigure o tranziție spre o nouă perioadă istorică.

¹⁰⁰ DRH, IV, p. 98-100, nr. 64.

¹⁰¹ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p.274. După părerea lui Olgierd Górka, (*Kronika czasów Stefana Wielkiego Mołdawskiego (1457-1499)*, Kraków, 1931). Hărman a fost autorul cronicii germane.

¹⁰² N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 283.

¹⁰³ V. Păslariuc, *Raporturile politice dintre marea boierimea și domnie*, p. 28, nota 109.

¹⁰⁴ DRH, III, p. 251-253, nr. 129.

¹⁰⁵ DRH, IV, p. 84-87, nr. 53.

¹⁰⁶ N. Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători*, p. 287-288.

¹⁰⁷ Vezi în acest sens studiul nostru: Olga Aramă, *Câteva informații cu privire la proiectul eșuat al căsătoriei lui Bogdan al III-lea cu Elizabeta Jagiello*, în „Materialele Congresului științific Moldo-Polono-Român, Educație, Politici. Societate”, Chișinău, 2021, p. 6-12.